

beroep mogelijk bij het (met de Nederlandse Hoge Raad te vergelijken) Hooggerechtshof dat in Batavia gevestigd was; het bestond uit een president, een vice-president en zeven leden¹. Al deze colleges spraken recht op basis van het Indisch Burgerlijk Wetboek dat het Nederlandse als basis had.

Met betrekking tot de inheemsen was òf het op de Koran gebaseerde Islamietisch recht òf het *adat*-recht grondslag van de civiele rechtsbedeling. Op Java en Madoera werd Islamietisch recht gesproken door raden van schriftgeleerden, die bijvoorbeeld bevoegd waren in zaken van huwelijksrecht; tegen hun uitspraken was van 1938 af beroep mogelijk bij een in Batavia zetelend Hof voor Islamietische Zaken. De overige civiele gedingen tussen inheemsen en die tussen Vreemde Oosterlingen kwamen, opklimmend naar hun betekenis, voor districtsgerechten, regentschapsgerechten of landraden. Van die landraden (te vergelijken met de Nederlandse arrondissementsrechtbanken) was er op Java één per regentschap, in de Buitengewesten één per gewest; als voorzitters van de landraden traden op Java en in de meer ontwikkelde delen van de Buitengewesten geschoolde juristen op, Nederlanders of inheemsen, elders in de Buitengewesten, waar men die landraden onder diverse namen kende, was het de taak van de Nederlandse controleur of assistent-resident om als voorzitter te fungeren – hij had dan evenwel bij het vaststellen van de uitspraak, waarbij in beginsel het *adat*-recht werd gevolgd², slechts een adviserende stem.

Over het algemeen kan men zeggen dat de civiele rechtsbedeling in haar gedifferentieerdheid aangepast was aan de behoeften van de samenleving, zij het dat het gouvernement niet steeds kon verhinderen dat door inheemse machthebbers misbruik werd gemaakt van hun positie om gedingen waarbij hun belangen schade konden lijden, te voorkomen.

Bij de strafrechtspleging werd, in tegenstelling tot de civiele rechtspleging, slechts één recht toegepast: het Nederlandse strafrecht. Dat gold onverkort in de gebieden met gouvernementrechtspraak – in de gebieden met inheemse rechtspraak (op Java de Vorstenlanden, elders de

Borneo en de Raad van Justitie te Soerabaja ook zaken afkomstig uit Bali, Lombok en de Zuider- en Ooster-afdeling van Borneo.

¹ De militaire rechtspraak kende voor het leger drie krijgsraden en voor de vloot, zo vaak dat nodig was, een zee-krijgsraad; boven de krijgsraden en de zee-krijgsraad stond het Hoog Militair Gerechtshof. ² Voor meer 'moderne' kwesties zoals het regelen van dienstbetrekkingen, het besturen van als rechtspersoon erkende verenigingen en rechten en verplichtingen van pachters op domeingronden bevatten de *adat*-regels geen voorzieningen; dan werd Nederlands recht toegepast.